

o negritidi*

leopold sedar sengor

Znam, može mi se oprostiti ideja Negritide belaca i crnaca. Mislim da to nije ni verbalni ni idejni sukob. Negritida je ono što anglofonci podrazumevaju pod izrazom »afrička ličnost«. Pitanje je samo složiti se oko izraza. Jer, zašto su se oni borili za nezavisnost, ako ne da povrate, odbrane i dokažu svoju afričku ličnost? Negritida je, tačnije, crna strana te ličnosti, dok je druga *arapsko-berberska*. U celoj diskusiji, odnosno van pojmovnog, postoji bojazan od otkrivanja jednog kompleksa — od potrebe da se on leči.

Prema tome, Negritida je kolektivna crnačko-afrička ličnost. Interesantno je slušati kako nas neki optužuju za rasizam. Negritida, u stvari, ne predstavlja rasizam. Ako se na početku pokazala u tom svetlu, to je zato što se pojavila kao izraz antirasizma, kako je primetio Žan Pol Sartr u *Crnom Orfeju*. U stvari, Negritida je humanizam.

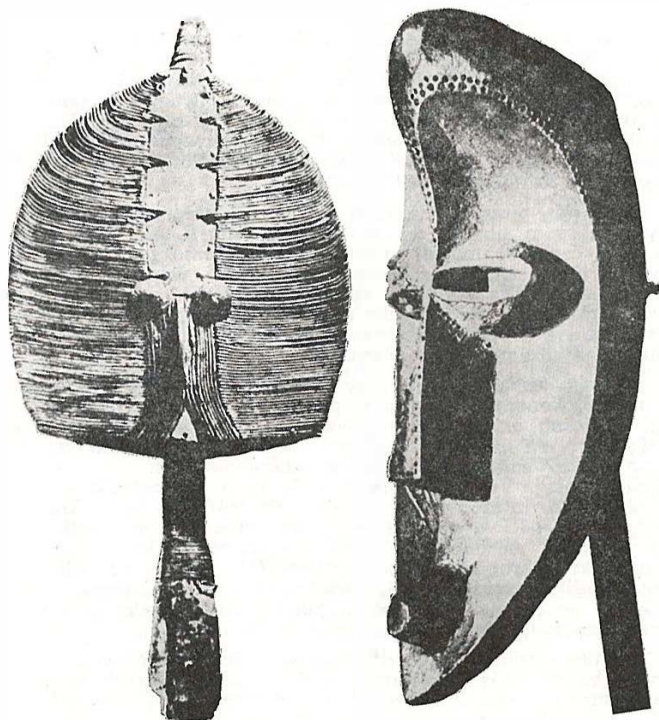
Bilo bi apsurdno negirati da postoji crna rasa, melezi koji potiču od arapskih Berbera i Koisana. Međutim, za nas rasa nije jedan entitet: jedna supstanca. Ona je proizvod geografije i istorije; odnosno, to je geografija modifikovana istorijom. Ona nije ništa manje jedna stvarnost, ali ne u shvatanju Hitlera ili Tejar d' Šardena.

Prema tome, Negritida je skup kulturnih vrednosti crnog sveta, onako kako se one ispoljavaju u životu onako kako su otelotvorene u institucijama i delima Crnaca. To je jezgro stvarnosti. Nismo mi izmislili izraze »crnačka umetnost«, »crnačka muzika«, »crnački ples«. Nismo mi izmislili zakone »participacije«. Evropski belci su to učinili. Naša jedina briga, još od perioda 1932. do 1934, bila je da preuzmemo tu Negritidu, da je živimo i, pošto je sprovedemo u život, da joj probudimo smisao, da bismo je kasnije predstavili svetu kao bočni kamen u izgradnji Civilizacije Univerzuma, koja će biti zajedničko delo svih rasa, različitih civilizacija — ili, pak, to neće biti.

U tome se ogleda humanizam otvorene Negritide. Ona je obogaćena jedinstvenim uticajem evropske civilizacije, koju je i sama obogatila. Humanizam u 20. veku »panljudske konvergencije« ne bi postojao bez trgovine srca i duha, u »davanju i primanju«.

Prevela s francuskog Daša Šašić-Drndić

Liberte 1: Negritida i humanizam, Editions du Seuil, 1964, str. 8.

levo: mahongwe, bakter. desno: babangi, maska

putevi emancipacije afrike

ivan iveković

I.

I pored napora koje je ulagala u ovih petnaestak godina, koliko je vijek samostalne egzistencije većine njezinih država, nezavisna Afrika nije uspjela isplivati iz ekonomskih, socijalnih i političkih poteškoća s kojima se veoma rano sukobila.

Kada je još 1962. godine profesor René Dumont izašao s javnom konstatacijom da je »Afrika loše krenula« (*L'Afrique Noire est Mal Partie*' le Seuil, Paris), čitav je kontinent bio zahvaćen burom negodovanja i protesta. Čak su se neki državni našli ponukani da oštro opovrgnu njegove tvrdnje. Kada je to isto, svega devet godina kasnije, s matematičkom tačnošću i uz obilje podataka dokazao mladi egipatski ekonomist Samir Amin (*L'Afrique de l'Ouest bloquée*, Ed. de Minuit, Paris 1971.), jedva da se našao netko tko bi slegnuo ramenima. Dok je Dumont dokazivao da je Afrika »loše krenula« jer ne poklanja dovoljno pažnje poljoprivrednom razvoju (»nezavisnost je donijela koristi samo stanovnicima gradova«), dotle je Amin, analizirajući privrednu politiku »umjerenih« (ekonomski liberalizam) i »radikalnih« režima (državni intervencionizam u privredi) Zapadne Afrike, došao do pesimističkog zaključka da su svi pokušaji ekonomskog razvoja propali, jer je »nemoguće planirati razvoj koji u potpunosti zavisi od uvjeta inozemne potražnje i stranog kapitala«. Rezultat takvog stanja bilo je relativno i apsolutno zaostajanje nerazvijenih zemalja Afrike za industrijski razvijenim svijetom. Čak i za »najuspešnije« privrede liberalnog tipa, koje se, inače, često ističu kao »primjer«, kao u Obali Bjelokosti, nemoguće je govoriti o autentičnom i nezavisnom razvoju, već je, kako kaže Amin, u najboljem slučaju riječ o »razvoju nerazvijenosti«. Bilo kako bilo, nijedna se zemlja Tropske Afrike ne može pohvaliti da se u potpunosti oslobodila inozemnih zavisnosti: bilo neposrednih, u slučajevima kada strani kapital i dalje kontrolira unutrašnje privredne tokove, bilo posrednih — u zemljama koje su dobrim dijelom etatizirale svoju ekonomiku, ali koje su na međunarodnim tržištima, budući da su prinuđene uvoziti zapadnu tehnologiju, putem mehanizama nejednake razmjene i dalje izložene eksploataciji tog izvan kapitala.

Uporedo s rastućim ekonomskim teškoćama ubrzavala se i klasna diferencijacija stanovništva novooslobođenih zemalja. Zapravo, postepeno je izvršena afrikanizacija eksploatacije, dok su pravi vlasnici sredstava za proizvodnju i sredstava prometa i dalje ostali u inozemstvu. Uloga posrednika u toj eksploataciji pripala je malom sloju domaće buržoazije, kompradorskog ili etatističkog tipa, koji je pupčanom vrpcom vezan za strani kapital, od čijih mrvica živi. Vlast je delegirana iz neokolonijskih ekipa, proizšlih iz tih sektora buržoazije (ili, da budemo precizniji, u najnerazvijenijim zemljama tog područja: ti sektori buržoazije su se razvijali iz neokolonijskih ekipa koje su poslije političke nezavisnosti preuzele vlast).

Evo kako taj proces opisuje pokojni Amilcar Cabral, rukovodilac narodnooslobodilačkog pokreta u Gvineji-Bisao: »Kolonijalna situacija koja ne omogućava razvoj domorodačke pseudoburžoazije i u kojoj, općenito govoreći, narodne mase nisu dostigle neophodnu razinu političke svijesti prije fenomena nacionalne nezavisnosti — pruža sitnoj buržoaziji povjesnu mogućnost da stane na čelo borbe protiv strane dominacije... (međutim) njezina je prirodna tendencija da se pretvara u pravu buržoaziju, da omogućuje razvoj birokratske i posredničke buržoazije... U neokolonijskoj situaciji sve to dovodi do izdaje ciljeva nacionalno oslobođenja«. I tada, kako kaže Cabral, pred sitnom buržoazijom otvaraju se dva puta: prvi — suradnja s imperijalizmom, dok drugi — revolucionarni put — zahtjeva od sitne buržoazije da izvrši samoubojstvo kao klasa i da se potpuno identifikira s najdubljim aspiracijama radnih slojeva (*Revolution in Guinea, Stage 1*, London 1969). O

reformističkom, pa čak i izdajničkom držanju »nacionalne« buržoazije u toku antikolonijalne borbe pisao je još ranije alžirski teoretičar Frantz Fanon (*Prezreni na svijetu*, Stvarnost, Zagreb 1973.), a nešto kasnije, u izbjegličkom domu u Konakriju i razočarani Kwame Nkrumah (*Class struggle in Africa*, Panaf, London 1970.).

Razumnije se, malo je afričkih zemalja u kojima je ova buržoazija pristala da izvrši samoubojstvo. Naprotiv, pod okriljem nezavisnosti i, često, pod zaštitom novih država ona je počela da buja, da se širi, da organizira svoje poslove. Sve više se povećavao jaz koji ju je dijelio od širokih narodnih masa. Došlo je do dezintegracije dotle jedinstvenih antikolonijalnih pokreta. Vrtoglavo su rasle socijalne razlike, a s njima su se pojavile i političke klase — neke kao posljedica borbe za vlast koju su vodile različite klike te buržoazije, a druge zbog radikalizacije narodnog nezadovoljstva. Na ove unutrašnje (ne) prilike često se nadovezivala intervencija imperijalizma. Krize, vojni pučevi, zavjere i kontraudari postali su stvarnost suvremene Afrike...

Politička nezavisnost, koju je većina afričkih zemalja stekla u prvoj polovici šezdesetih godina, nije samo po sebi donijela i stvarno oslobođenje. *Epošu kolonijalizma naslijedila je era neokolonijalizma*. Mehanizmima nejednake razmjene i neposredne ekonomske dominacije, imperijalizam je i dalje u velikoj mjeri uspjevao kontrolirati i usmjeravati političke tokove. Kada bi mu, u ovoj ili onoj zemlji, kao na primjer u Nkrumahovoj Gani, Keitinom Maliju ili Lumumbinom Kongu, stvari ipak izmakle iz ruke, nije prezao ni da sredstvima pritiska i ucjene, subverzije, pa i otvorene vojne intervencije ponovo okrene redoslijed događaja u svoju korist.

Ali, nije uspjela ni »umjerena« formula. Nekada moćni čovjek Nigerije i jedan od glavnih oslonaca neokolonijalizma u Africi — sir Tafawa Balewa — ubijen je u prvom od niza vojnih udara koji su zahvatili najnapučeniju zemlju kontinenta. Haile Selasije je umro, pregažen vremenom, još u početku antifeudalne revolucije koja je zapljusnula drevnu carevinu. Pali su jedan za drugim dva kralja u Burundiju, a i kapetan Mkombero koji ih je oborio. Sličnu sudbinu doživjeli su Mbida u Kamerunu, Olympio u Togou, Youlou u Brazavilu, Tombalbaye u Čadu, Ankrah i Buisa i Gani, Tsirinana na Madagaskaru i mnogi drugi.

Može se zaista reći da se »prvi val« afričkih nezavisnosti završio neuspješno. Međutim, na pepelu prvih nezavisnosti počelo se postepeno radati jedno novo iskustvo, počeli su se kristalizirati novi pravci razmišljanja i akcije. Unutar pojedinih afričkih zemalja, ali i na kontinentalnom planu, organiziraju se snage koje, oslobodajući se hipoteka prošlosti, polako, ali sve odlučnije uzdižu *zastavu borbe za »drugu« nezavisnost*. Pomalo zaboravljenoj i izoliranoj Gvineji i izuzecima kao što su Kongo (Brazzaville) i Benin (ranije Dahomej) na zapadnoj obali, te Tanzaniji na istočnoj, pridružuju se nova revolucionarna iskustva zemalja kao što su Somalija, Madagaskar, Etiopita, No, najznačajniji impulsi novim afričkim tokovima dolaze iz bivših portugalskih kolonija — Angole, Mozambika, Gvineje-Bisau, Zelenortskih otoka, čijom stazom danas kreću i oslobodilački pokreti Zimbabvea, Namibije i Južne Afrike.

II

Kao i šezdesetih godina, kada je sa sjevera prema jugu »crnog« kontinenta krenuo veliki val antikolonijalne revolucije, Afrika se danas ponovo nalazi na raskršnici. Nalazi se pred dilemom: Kuda dalje? Kojim putevima? Kojim sredstvima? Uz kakva savezništva? To su jednako aktualna pitanja za zemlje koje su se posljednje oslobodile kolonijalnog jarma, za teritorije afričkog juga koji se još uvek nalazi pod rasističkom dominacijom, kao i za one narode koji za sobom imaju već petnaest ili više godina samostalne političke egzistencije.

Pomoću odgovora koje su sami Afrikanci dali još u toku borbe za »prvu« nezavisnost, dakle u uvjetima koji se bitno razlikuju od današnjih, anogu se pojasniti mnogi suvremeni tokovi i dileme koje se danas postavljaju. Dakako, odgovori se često razlikuju...

Idemo redom.

Afrički oslobodilački pokreti relativno su rano odbacili dilemu da li sudbinu koloniziranih naroda treba ili ne treba vezati za borbu evropskog proletarijata. Tu su tezu, naime, zastupale komunističke partije metropola, a ona se logično nadovezivala na praksu Kominterne prema kolonijalnom pitanju između dva rata i na stav koji je preovlađivao u toku drugog svjetskog rata — da progresivne snage u zavisnim teritorijama trebaju privremeno gurnuti u drugi plan svoje razmisliti s kolonijalnom silom da ne bi slabile antifašističku koaliciju. Parola »čekati«, jer navodno »nisu sazrijeli uvjeti«, dovela je do toga da niz komunističkih grupa ojača u zavisnim teritorijama Afrike i Azije nije imao učešća u borbi za nacionalno oslobođenje (sjetimo se samo stava KP Alžira). Razumnije se da ovakve teze nisu bile prihvatljive za većinu Afrikanaca, pa i one koji su surađivali s partijama metropola. Dolazi i do formalnog raskida: pokret Afričkog demokratskog okupljanja

(RDA), koji je uz pomoć KP Francuske osnovan 1946. i manje-više »pokrivao« sve francuske kolonije u Africi — raskida s njom četiri godine kasnije; pod slične evolucije dolazi i u sidikalnom pokretu, a 1956, pod impusom Seku Turea, dolazi do formiranja Generalne konfederacije afričkih radnika (UGTA, kasnije UGTAN) koja raskida veze s prokomunističkom Generalnom konfederacijom radnika (CGT) Francuska.

Tako ispada da je osamostaljenje afričkih političkih formacija od evropskog dogmatizma i patronata bilo važan preduvjet za oblikovanje vlastite strategije i taktike u borbi za nezavisnost.

Druga dilema proizlazila je iz prethodne i svodila se na pitanje da li se faza antikolonijalne borbe mora nužno poklapati sa socijalnom revolucijom. Ona je, poslije žučnih diskusija, razriješana na solomonski način: većina se afričkih oslobodilačkih pokreta i sindikalnih organizacija opredjelila za tezu koja je tvrdila da afrička društva nisu klasno izdiferencirana, te da nema uvjeta za razvoj klasne borbe, pa prema tome ni potrebe za socijalnom revolucijom. Tako je s dnevnog reda, još prije nezavisnosti, skinuta ova delikatna tema (zanimljivo je da su se s ovim »skidanjem«, iako iz drugih razloga, složili i komunisti — dogmatičari, jer, po njihovom viđenju razvoja društva — faza nacionalnodemokratske revolucije mora prethoditi fazi socijalne revolucije, i ne može biti riječi o »preskakanju« etapa).

Većina afričkih teoretičara i rukovodilaca toga vremena zastupala je tezu o isključivo antikolonijalnom karakteru revolucije. Tako je, na primjer, Mamadou Dia, kasnije premijer Senegala, pa politički protivnik Senghora, pisao: »Ta pobuna gladi, bijede, nemaštine — u biti je pobuna protiv stranaca čije je samo prisustvo oličenje svega zla i čijim će odlaskom sva ta zla nestati« (*Nations Africaines et Solidarité Mondiale*, PUF, Pariz 1963.) Kenijac Tom Mboya zastupio je tezu da je socijalizam, zapravo, prirodno stanje u kojem živi Afrikanac, i da će se on u to stanje vratiti čim odu kolonizatori (*Freedom and After*, Andre Deutsch, London 1963.). Čak je i Nkrumah, u prvoj fazi svog razvoja, smatrao da se klasni sukobi u Africi mogu zaobići.

Možda iz suvremene perspektive ovi stavovi izgledaju navi. Danas znamo da ih je vrijeme demantiralo. Međutim, krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina imali su svoj praktični efekat: ujedinili su sve društvene slojeve pojedinih zemalja u borbi protiv zajedničkog neprijatelja — kolonijalizma. Pitanje društvenog uređenja ostavljeno je za kasnije.

Dilemu — svakako vještačku — »komunizam ili panafrikanizam« ubacio je George Padmore (*Pan-Africanism or Communism*, Dobson, London 1955), Negroamerikanac koji je utjecao na sazrijevanje mladog Nkrumaha i koji je kraj svojeg života posvetio oslobođenju Zlatne Obale (kasnije Gana). Gorko razočaran staljinističkom praksom u odnosu na kolonizirane narode Afro-Azije i crnački problem u SAD (dugo je godina bio funkcionar Profinterne), Padmore se opredjelio za »panafrikanizam« koji omogućuje Afrikancima da »sami razvijaju filozofiju i ideologiju koja odgovara njihovim vlastitim uvjetima i potrebama«. Ideju o »srednjem« ili »posebnom« putu, na afrički način zastupali su i mnogi drugi afrički teoretičari. Leopold Senghor do svog »afričkog« socijalizma dolazi razradom koncepta »crnaštva« (Négritude), koji definira rasnim kategorijama kao »skup svih vrijednosti civilizacije crnog svijeta«. Rozezija Ndbanangi Sithole piše: »Ne postavlja se pitanje da li Afrikanci više vole evropski imperijalizam ili ruski komunizam, ili obratno. Oni ne vole ni jedno ni drugo«. I, polazeći od ovakve premise, Sithole se opredjeljuje za »afrički nacionalizam« (*African Nationalism*, Oxford University Press, London 1968). Mogli bismo ići i dalje, pa između ostalih citirati Mobutuovu »autentičnost« i tome slično.

Međutim, pitanje društvenog uređenja i puteva razvitka postavilo se svom silinom tek poslije nezavisnosti. Ali, to je tema na koju ćemo se morati vratiti. Za sada ćemo jedino reći da tzv. »afrički« socijalizmi, tamo gdje su bili primjenjivani, nisu donijeli rezultate koji su se očekivali. Naprotiv, klasne i socijalne razlike su se povećale, a pojačana je i zavisnost od inozemstva. Sve u svemu, ispostavilo se da neokolonijalizam i »afrički« socijalizam nisu nespojivi.

Veoma važno pitanje koje je valjalo razriješiti odnosilo se na geoekonomske i političke prostor u kojem je moguće voditi uspješnu antikolonijalnu borbu. To je bila dilema da li treba osvariti političko jedinstvo kontinenta prije ili poslije nezavisnosti? Pitanje je imalo praktično-politički, ali i principijelni značaj. Već je spomenuto da je u frankofonskoj Africi djelovala interterijalna organizacija (Afričko demokratsko okupljanje — RDA) s lokalnim organcima u svakoj zemlji. Slično je bilo i na istočnom dijelu kontinenta, gdje je osnovan Panafrički pokret za slobodu (PAFMECA) u koji su ušli partije i sindikati devet zemalja. Oslobodilački pokreti portugalskih kolonija su osnovali zajedničko konsultativno tijelo — Konferenciju nacionalističkih organizacija (CONCP) itd.

Sastanci ovih organizacija bili su mjesta gdje se u borbi protiv zajedničkog neprijatelja pokušavala definirati zajednička strategija i taktika. To su bile prilike da se raspravlja o dilemama o kojima govorimo u ovom članku.

U tek oslobođenoj Zlatnoj Obali (Gani), Nkrumah, inače veliki protagonist kontinentalnog jedinstva, 1958. sazvao je Sve-

afričku konferenciju naroda koja je bila preteča Organizacije afričkog jedinstva (OAJ).

Možda najznačajnija dilema toga vremena odnosila se na pitanje kojim se sredstvima treba boriti za nezavisnost: političkim ili nasilnim?

Tri oružana ustanka — koje je prethodno upoznala Tropska Afrika — završila su se neuspješno: na Madagaskaru je 1947. Francuska masakrirala 80—100 tisuća ljudi da bi spriječila širenje pobune; Kenija je u periodu od 1950. do 1955. bila poprište ustanka »Mau-Mau«, koji je također odnio nekoliko desetina tisuća žrtava; napokon, u Kamerunu je 1955. Unija stanovništva Kameruna (UPC) otjerana u ilegalnost i oružana borba, koju je ona pokrenula, protegla se i na period poslije 1960, kada je Francuska prenijela vlast na jednu neokolonijalnu garnituru.

Za ostale afričke teritorije ovo su bila iskustva koja su se pažljivo pratila i proučavala. I, procjenjujući vlastite snage i snage neprijatelja, većina se oslobodilačkih pokreta u Africi opredjelila za *političke metode borbe*. Kombinacija pritisaka i pregovora, kojom se služila Partija narodne konvencije (CPP) u Gani, nazvana je »pozitivnom akcijom«. Čak i jedan »radikal«, kakav je bio Seku Ture, došao je na vlast — referendumom. Slijedeći primjere Gane i Gvineje, i ostale afričke zemlje ostvarile su nezavisnost pregovorima ili na »konferencijama okruglog stola« ...

Veoma sažeto, to su bile afričke raskrsnice prije petnaest ili više godina, uoči »prvog vala« nezavisnosti. S istim problemima danas se sukobljavaju, na primjer, oslobodilačke organizacije afričkog juga. Međutim, njihovi su odgovori sada različiti: evropski »modeli« danas više nisu aktualni i, ako i postoje ambicije njihovog širenja, nikom ne pada na pamet da ih otvoreno nameće Afrikancima; u međuvremenu je u toku narodnoslobodilačke borbe u portugalskim kolonijama u praksi izvršeno spajanje dvije faze revolucije — antikolonijalne i socijalne, tako da je Afrika obogaćena novim iskustvom; »afrički« i drugi, »posebni« socijalizmi pali su na ispitu vremena — nove tendencije pozivaju se na naučni socijalizam, prilagođen specifičnim uvjetima svake posebne zemlje; kontinentalno jedinstvo više nije borbena parola koja ujedinjuje političke organizacije, već jedino međudržavni aranžman koji putem Organizacije afričkog jedinstva (OAJ) omogućuje dogovore o nekim zajedničkim temama; na kraju, pokazalo se da su zemlje koje su prošle put oružane borbe (portugalske kolonije), još prije nezavisnosti riješile mnoge probleme kasnijeg razvoja.

III

Današnja Afrika je duboko podjeljena. Ne dijele je samo različiti međunarodni afiniteti ili suprotni pogledi na načine razrješavanja kriza koje su se razvile na kontinentu, već i različiti pravci unutrašnjeg razvika. Na ovu situaciju, čija je bitna karakteristika prisutnost neokolonijalizma, s jedne strane, te jačanje revolucionarnih antimonopolističkih pokreta, s druge, nadovezuju se kontradiktorni globalni interesi velikih sila, koji se ukrštaju nad »crnim« kontinentom.

Kuda ide Afrika? Koje su perspektive razvoja?

Povijest svakog društva, pa i društvenih zajednica koje su se razvijale u novooslobođenim afričkim zemljama, je povijest klasnih borbi. Na ovom kontinentu, kao i na drugima, klasna borba je osnovni element društvene dinamike, unutrašnjih i međunarodnih političkih procesa. Ako ih želimo shvatiti, moramo poći upravo od te ključne marksističke postavke. Bez takvog pristupa nemoguće je objasniti šta se danas zbiva u Africi, nemoguće je razumjeti smisao na izgled protivrječnih pojava i »površinskih« političkih tokova. Pokušat ćemo biti nešto precizniji:

— Politička nezavisnost, koju su afričke zemlje stekle krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina, ubrzala je procese socijalne diferencijacije. Nasuprot širokim radnim slojevima stanovništva, čiji se materijalni položaj nije bitnije popravio, pod zaštitom nezavisnih država razvila se nova buržoazijska kompradorskog ili etatsističkog tipa. Raspali su se, dakle, jedinstveni antikolonijalni pokreti.

— Pokušaji koji su se u tom ranom razdoblju javljali, a koji su se često podvodili pod koncept »afričkog« socijalizma, nisu uspjeli riješiti probleme razvoja. Došlo je do relativnog i apsolutnog zaostajanja afričkih zemalja za visokorazvijenim zemljama sjeverne hemisfere. Množile su se unutrašnje krize, državni udari i pučevi. Samo po sebi se nametnulo pitanje borbe za »dugu« nezavisnost.

— Počela je borba za ekonomsku emancipaciju, odnosno protiv neokolonijalizma. Najprogressivnije subjektivne snage na kontinentu shvatile su da ova borba ima dva aspekta: na međunarodnom planu — to je borba za novi međunarodni ekonomski poredak, a na unutrašnjem — to je borba za pravedniju raspodjelu nacionalnog bogatstva. Na toj liniji došlo je do rascjepa: dok su se mnoge vladajuće garniture jedino zalagale za što bolju integraciju u svjetski kapitalistički sistem, dotle su druge zemlje, predvođene progressivnim subjektivnim snagama, krenule putem socijalističkih preobražaja.

Ovako opisani društveni procesi u pojedinim zemljama, kao i šire tendencije razvoja koje iz njih proističu, predstavljaju *podlogu za inozemna miješanja, polaznu osnovu na kojoj velike sile grade svoju strategiju i taktiku.*

Afrika je sve zanimljivija za globalne odnose snaga u svijetu. Opasuju je tri akvatorija od strateškog značaja: na sjeveru — Mediteran sa Suecom i Crvenim morem, dakle, oblast gdje je loožana bliskoistočna kriza i, što je osobito značajno — nafta; na istoku — Indijski ocean koji je poslije povlačenja SAD iz Indokine postao poprište nadmetanja supersila; na zapadu — Atlantik, ocean koji još uvijek »ulazi« u zapadnu sferu utjecaja, ali gdje je suprotna strana sve prisutnija.

Interesantan je raspored kriznih žarišta na kontinentu koji svojim oblikom podsjeća na trkut: (1) na sjeverozapadnom vrhu, koji Afriku dijeli od Evrope, vlada rat i oko zapadne Sahare (koji dobrim dijelom vezuje potencijale Alžira i onemogućava progressivna kretanja u Maroku i drugim zemljama šire regije); (2) na sjeveroistočnom vrhu je arapsko-izraelski konflikt koji već tri decenije uvjetuje sve unutrašnje tokove u arapskom svijetu i, od nedavno, sukob u afričkom »rogu«, koji nanosi tešku štetu revolucionarnim pokretima te oblasti; (3) na južnom vrhu je problem rasiističkih režima koji su se sami proglasili »bastionom obrane slobodnog svijeta od komunističke opasnosti«.

Dodajmo ovoj sumarnoj skici činjenicu da je Afrika neiscrpan izvor sirovina, neophodnih industrijski razvijenim zemljama da raspolaze ogromnim prostranstvima koja bi se mogla isposobiti za proizvodnju hrane u kojoj svijet sve više oskudijeva, te da raspolaze brojnom, neiskorišćenom i jeftinom radnom snagom. To su razlozi zbog kojih sve više raste interes za Afriku.

Era popuštanja, međutim, nije zahvatila taj kontinent. Moglo bi se čak zaključiti suprotno, jer je zanimanje za nju poraslo upravo kada su sređena neka sporna pitanja u Evropi i kada su na Bliskom istoku dogovorno utvrđena osnovna pravila igre. Kao da je poslije skoro stogodišnjeg lovostaja (kolonijalne sile su među sobom »podijelile« Afriku na Berlinskoj konferenciji 1884/85) i poslije kratkog oklijevanja — izazvanog antikolonijalnim revolucijama — ponovo počela broba za interesne sfere. Sukobljavaju se ne samo Zapad i Istok, Sovjetski Savez i SAD, već su se u nadmetanje uključuje i NR Kina, a iz igre se nikako ne žele povući bivše kolonijalne sile — Francuska, Velika Britanija, pa čak ni mala Belgija. Sve više se ubacuju SR Njemačka, Japan i Brazil, ali nisu jedini.

Situacija se sve više komplicira. Uzorak tih međunarodnih komplikacija mogli smo nedavno vidjeti u Angoli ili Šabi, a možemo ih sada pratiti kroz somalijsko-etiopski sukob.

Šta preostaje afričkim zemljama?

Jedino borba za vlastiti identitet, borba za punu političku i ekonomsku emancipaciju. To je, uostalom, put koji je zacrtan još 1961. godine, sudjelovanjem novooslobođenih zemalja »crnog« kontinenta na prvoj Konferenciji nesvrstanih u Beogradu. Nesvrstanost je bila životno opredjeljenje velikana novije afričke povijesti — Nkrumah, Naser, Lumumba, Cabral.

Afričke zemlje danas čine više od polovice članova tog značajnog međunarodnog pokreta. Jasno je da se one razlikuju u pristupu ciljevima nesvrstanosti, jer je i njihova vanjska politika rezultat raznorodnih unutrašnjih opredjeljenja. Međutim, bez obzira na njihove različite društveno-političke sisteme, ponekad suprotne interese, pa i podjeljenost kontinenta — one *nemaju druge alternative.* Ništa im drugo ne preostaje.

Zapravo, pred tim zemljama otvaraju se *dvije mogućnosti:* (1) da se uključe u blokovsku podjelu svijeta i da na taj način pokušaju riješiti probleme svog razvoja, što bi ih, uslijed njihove nerazvijenosti i siromaštva, dovelo u potpuno zavisan položaj i pretvorilo u privjeske određenih politika; (2) polazeći od realnosti svjetske situacije i udružujući se sa sebi sličnim, da se pokušaju izboriti za što povoljnije mjesto pod suncem, a to znači da borbom za svoje ravnopravnije uključivanje u svjetsku podjelu rada počnu riješavati probleme koji su za njih vitalni.

Prva varijanta perpetuirala bi odnose potčinjenosti inozemnim interesima i nema društvene snage u Africi koja bi prihvatila takvu soluciju. U tome *nema razlike između »radikalnih« i »progressivnih«, jer ni jedina ni druga ne odgovara sadašnjem međunarodnom ekonomskom odnosu. I jedni i drugi, doduše iz različitih unutrašnjih razloga, traže njegovo radikalno mijenjanje i pravedniju međunarodnu podjelu rada.*

Tako borba za novi međunarodni ekonomski poredak postaje okosnicom promjene međunarodnih odnosa u cjelini. Možda neke snage koje sudjeluju u toj borbi nisu ni svjesne domašaja procesa koji je pokrenut. Vjerojatno vladajućim krugovi u mnogim zemljama imaju na umu samo vlastite klasne interese. Ali, objektivno, s promjenama koje se vrše, sa zahtjevima koji su zapisani u programima pokreta nesvrstanih, *ruše se temelji jednog sistema eksploatacije, postepeno se nagrizaju osnove svjetskog kapitalističkog sistema čiji je najviši stadij — imperijalizam — upravo okovao Afriku.* Tako borba za nove ekonomske odnose u svijetu pridonosi, ne samo emancipaciji subjekata međunarodnih odnosa, znači država, već i oslobođenju radnog čovjeka.

A u toj borbi, Afrika, integrirana u pokret nesvrstanih, ima značajno mjesto.